

*Кубрак Д.А.,
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна,
e-mail: kubrakda@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-4865-9988*

ПРИНЦИП НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У СИСТЕМІ ЗАСАД ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Реалізація та/або відновлення прав людини у будь-якому юридичному процесі вимагає неухильного дотримання системи фундаментальних вихідних положень – засад, які слугують імперативною основою для всіх процесуальних дій. Не є винятком й виконавче провадження, відносно якого на законодавчому рівні закріплено систему принципів, обов'язкових для дотримання виконавцями. Проте, з огляду на об'єктивну багатоманітність виконавчих проваджень та імперативний захист спеціальних категорій суб'єктів, визначена законодавцем система засад не завжди є вичерпною. Тому, з системного аналізу норм права та міжнародних зобов'язань України, науковцями виокремлюються низка спеціальних принципів, що набувають пріоритетного значення при виконанні окремих рішень. Центральне місце серед них займає принцип найкращих інтересів дитини.

Шлях до міжнародного захисту та забезпечення прав дітей розпочався з Женевської декларації 1929 року. Пізніше в Декларації прав дитини 1959 року закладено принцип найкращих інтересів дитини, який був офіційно визначений Конвенцією про права дитини 1989 року. Так, у ч. 1 ст. 3 Конвенції ООН про права дитини закріплено, що в «усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» [3].

Окреслені міжнародні норми знайшли своє відображення й у вітчизняному законодавстві, зокрема у Сімейному кодексі України (ч. 2 ст. 207) [6] та Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 1) [5], які імперативно вимагають забезпечення найкращих інтересів дитини шляхом задоволення її індивідуальних, вікових та соціальних потреб. Проте, попри нормативне закріплення обов'язку дотримання цього принципу та окреслення критеріїв його реалізації, у законодавстві зберігається концептуальна невизначеність

щодо уніфікованого поняття «найкращих інтересів дитини», що обумовило розмаїття його тлумачення у правовій доктрині.

Не вдаючись до наукової дискусії, вважаємо за доцільне під «принципом найкращих інтересів дитини у виконавчому провадженні» розуміти імперативну засаду, яка спрямована забезпечення неухильного використання суб'єктами виконавчого процесу критеріїв фізичного, психологічного та соціального добробуту дитини при вчиненні будь-яких виконавчих дій та оцінці їхніх правових наслідків, які прямо чи опосередковано зачіпають права та охоронювані законом інтереси дитини.

Як справедливо вказує І.А. Кирильчук, «основними складовими принципу «найкращих інтересів дитини» відповідно до сучасної правової доктрини вважаються: відношення самої дитини до ситуації, що склалася, врахування думки та бажання дитини щодо вирішення того чи іншого питання, з урахуванням її віку, розумового та психічного розвитку; перевага у вирішенні питань щодо дитини на користь близьких родичів дитини (батька, матері, дідуся або бабусі, повнолітніх братів чи сестер тощо); дотримання засад рівності у реалізації дитиною своїх прав; забезпечення дотримання найкращих матеріальних умов, культурно-виховних, освітніх та ін.» [2, с. 14]. Поряд з цим, вважаємо за доцільне зауважити, що комплексна природа досліджуваного принципу обумовлює тісний взаємозв'язок останнього із іншими засадами виконавчого провадження, серед яких: законність, диспозитивність, співмірність, справедливість та об'єктивність.

Багатоаспектність цього принципу зумовлює специфіку його застосування на різних етапах виконавчого провадження. Так, зауважимо, що принцип найкращих інтересів дитини проявляється вже на стадії відкриття провадження як імперативний кваліфікаційний фактор, який визначає підвищену пріоритетність та особливий порядок застосування заходів при виконанні рішень. Приписами ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» зроблено суттєвий виняток для рішень про встановлення побачення з дитиною щодо загальних строків для добровільного виконання, а саме: замість стандартних десяти робочих днів, виконавець у постанові про відкриття виконавчого провадження має вказати про необхідність негайного виконання боржником рішення шляхом забезпечення побачень стягувача з дитиною в порядку, визначеному рішенням суду [4]. Таким чином, виконавче провадження фактично одразу переходить до фази активного виконання, що передбачає застосування спеціальних заходів, деталізованих у ст. 64 профільного Закону, включаючи негайний перехід до організаційних дій та залучення спеціалізованих суб'єктів – представників органів опіки і піклування задля забезпечення виконання рішення у спосіб, що мінімізує психологічну травматизацію дитини та відповідає її найвищим інтересам.

Окрім виконання рішень, що безпосередньо стосуються дитини, принцип найкращих інтересів дитини набуває важливого значення й під час виконання

опосередкованих рішень, насамперед у справах про стягнення аліментів. Так, положеннями ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено виняток щодо утримання за виконавчими документами до погашення у повному обсязі заборгованості у разі стягнення аліментів, а саме: 50 %, попри те, що за іншими видами стягнення встановлено лише 20 %. В свою чергу, ст. 71 вказаного акту визначає специфіку порядку стягнення аліментів, зокрема, щодо звернення стягнення на майно боржника якщо існує непогашена заборгованість із сплати аліментів, що перевищує суму платежів за три місяці. У разі наявності боргу зі сплати аліментів за понад чотири місяці, виконавець має імперативний обов'язок щодо винесення постанов про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України, керування транспортними засобами, користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, а також у праві полювання. У виконавчих провадженнях щодо стягнення аліментів на утримання дитини з інвалідністю та інших серйозних захворювань зазначені постанови виносяться при заборгованості за три місяці [4].

У даному випадку, досліджуваний принцип впливає на правовий режим майна боржника, а також на можливість реалізації його спеціальних прав, вимагаючи від виконавця пріоритетного звернення стягнення на певні види активів й встановлення обмеження на певні види прав боржника задля мінімізації негативних наслідків сім'ї стягувача, що прямо забезпечує матеріальний добробут дитини. Варто зауважити, про широке практичне поширення такого способу забезпечення реалізації принципу найкращих інтересів дитини: у першому півріччі 2025 року органи державної виконавчої служби Мін'юсту застосували примусові заходи до майже 150 тисяч боржників [1].

Відображення принципу найкращих інтересів дитини також можна простежити й щодо вибору виконавцем засобів при виконанні рішень, що безпосередньо впливають на дитину. Зокрема, при виконанні рішень про встановлення побачення з дитиною та усунення перешкод, цей принцип зобов'язує виконавця діяти з особливою обережністю та делікатністю, що матеріалізується у вимозі врахування думки дитини, якщо вона, відповідно до ст. 171 Сімейного кодексу України [6], здатна її висловити. Крім того, цей принцип є оціночним інструментом для судових органів при здійсненні контролю за діями виконавця. Так, щодо зазначеного вважаємо, що правомірна поведінка виконавця полягає не лише у фіксації факту виконання чи невиконання рішення, але й у застосуванні механізмів, які сприяють добровільній взаємодії, запобігаючи застосуванню прямого примусу щодо дитини та мінімізуючи ескалацію сімейного конфлікту.

Підсумовуючи всі вище наведені положення, приходимо до висновку, що принцип найкращих інтересів дитини функціонує у системі засад виконавчого

провадження як спеціальний імперативний критерій, що видозмінює загальний процесуальний порядок і виступає визначальною оціночною категорією для правомірності дій виконавця. При цьому, багатоаспектна реалізація цього принципу забезпечує підвищену пріоритетність рішень, які стосуються дитини, та обумовлює застосування особливих режимів виконання – від негайного переходу до активних дій і встановлення жорстких обмежень для боржників до вимоги максимальної обережності, що в сукупності гарантує першочерговий захист фізичного, психологічного та матеріального добробуту дитини.

Список використаних джерел:

1. *Борги за аліменти: стало відомо, скільки боржників зареєстровано на Вінниччині.* URL: <https://vinnitsa.info/article/borhy-za-alimenty-stalo-vidomo-skilky-borzhnykiv-zareyestrovano-na-vinnychchyni>
2. *Кирильчук І.А. Принцип найкращого врахування інтересів дитини при визначенні місця її проживання у судовому порядку. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2023. № 1. Том 34 (73). С. 13-19.*
3. *Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. *Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.*
5. *Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.*
6. *Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.*